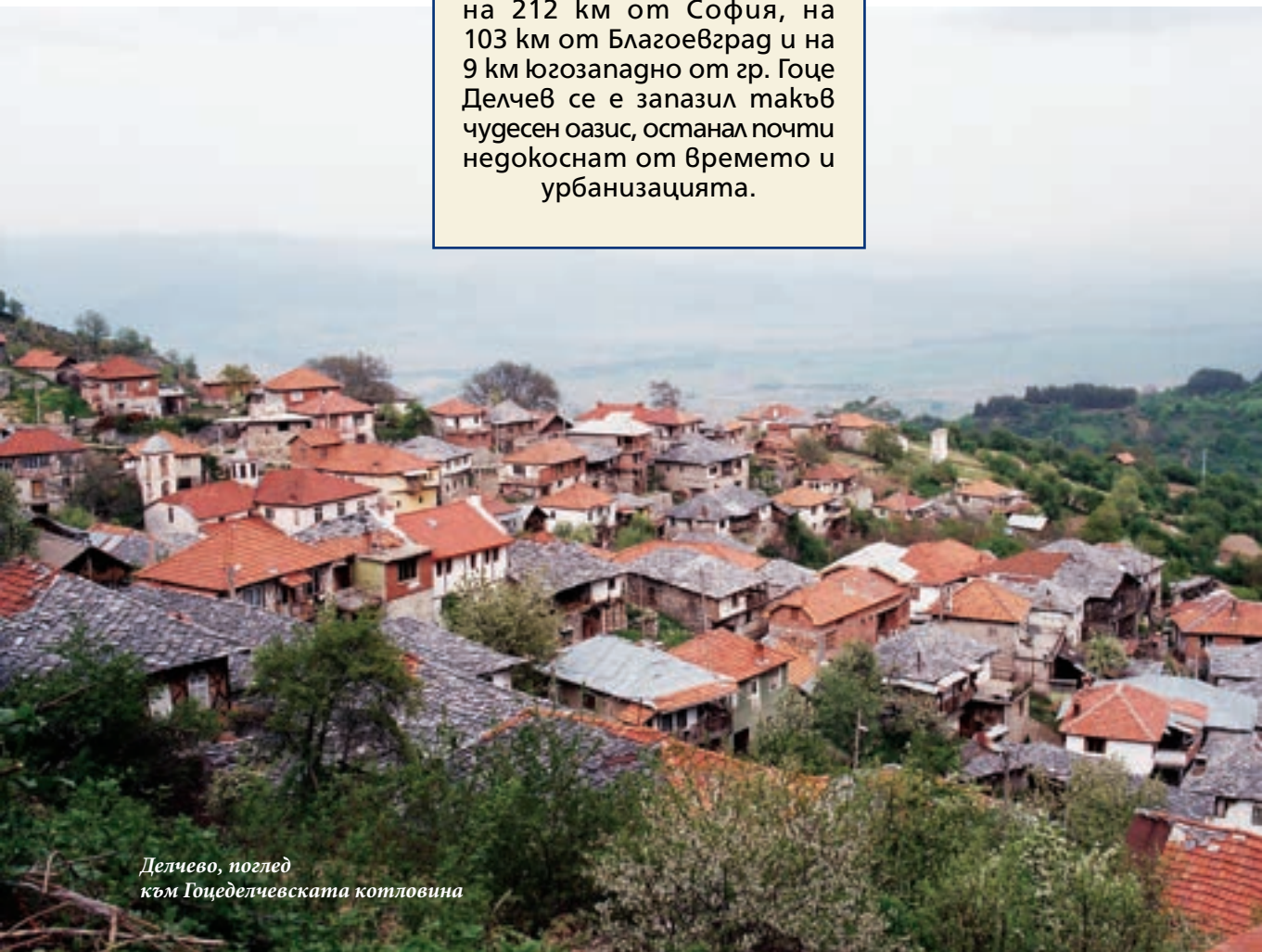

Неповторимото село Делчево

Цветана Тодорова

Съвременният човек от началото на XXI в. трудно може да си представи, че на 212 км от София, на 103 км от Благоевград и на 9 км югозападно от гр. Гоце Делчев се е запазил такъв чудесен оазис, останал почти непокоснат от времето и урбанизацията.

*Делчево, поглед
към Гоцеделчевската котловина*

Детайл от делчовска къща

Това е малкото селце Делчево, сгушено като на завет по източните склонове на Южен Пирин, на надморска височина около 1050 м. Климатът е преходносредиземноморски с планинско влияние. През зимата дори под снега е по-топло, отколкото в откритата за ветровете Гоцделчевска котловина, а през лятото е значително по-прохладно от напечения в горещините близко отстоящ град.

Към селото води виец се по серпантините на хълма над гр. Гоце Делчев асфалтов път, който минава покрай манастира „Света Богородица“, намиращ се на 3 км западно от града. Ако се съди по запазените каменни колони и капители, които се намират пред входа на манастирската църква „Живоприемний източник“, манастирът е граден върху старо манастирско място, вероятно от X в.

Пътят до с. Делчево е асфалтиран през 1976 г. Дотогава до селото се е пътувало с каруци по черен път или се е ходело пеша. По кратките пътеки, пресичащи пътя, може да се стигне пеша за 40 мин.

Руините на „Момина кула“

Улицата към трите върха над селото

От селото се открива изключителна панорамна гледка към разположения в долината на р. Места гр. Гоце Делчев (до 1950 г. Неврокоп), Бесленския рид и Дъбрашкия гял на Западните Родопи. На стръмното възвишение срещу селото се извисяват руините на късноантичната и средновековна крепост „*Момина кула*“. Местните разказват легендата за избягала от насилствено помюсюлманчване мома, която дълго се крила в останките на крепостта, докато не била намерена от овчари. Местното наименование на кулата е „*Момина станча (къща)*“.

Землището на с. Делчево обхваща около 3000 дека земя от гр. Гоце Делчев до Попови ливади (Папазчаур) и граничи със землищата на селата Мусомища, Тешово, Пирин и Добротино.

Селото възниква през XVII в. около турски чифлик. Първите заселници са местни овчари, харесали водата и закътаното място и се установили тук преди повече от 300 години. До 1934 г. се нарича Юч Дурук (в превод от турски „Трите върха“ – Костадинов, Гулгунката – от глог, и Крушков чукар), а след това носи фамилията на българския революционер Гоце Делчев, отдал живота си за освобождението на Македония.

Населението е българско, като в края на XIX в. наброява 560 жители, които се хранят със земеделие, главно тютюн, животновъдство и отчасти с кираджийство, гюлгерство и гърводобив. През 1907 г. жителите му намаляват на 241, а в края на 40-те години достигат най-големия си брой от 1200 души. Под влияние на урбанизационните процеси след 1970 г. жителите постепенно се стопяват и през 2014 г. наброяват едва 40 души.

Селото е купно и се дели на две махали – „*Старата*“ с някогашния мегдан-хорище „*Барчината*“, където са ставали големите селски празници и се е играло неделното хоро, и „*Новата*“, оформила се около сегашното селско площадче пред кметството след 1956 г.

Доц. д-р Цвета Тодорова е създател и дългогодишен изпълнителен директор на Музея на Софийския университет (1995 – 2010). Работила в Катедра по етнология при Историческия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

Автентичната делчовска архитектура

*Делчовска къща с приземен и жилищен етаж,
за жалост непощадена от времето*

Неповторимият архитектурен облик на делчовските къщи се създава от хармоничното съчетаване на стръмния терен с амфитеатралното разположение на сградите върху лъчеобразно развитите тесни и слепи калдъръмени улички. Цялата улична мрежа следва естествения терен, включва каменните легла на скалите и със самобитната архитектура на къщите обогатява живописната ѝ разввиженост. Повечето от къщите са строени през втората половина на XIX в. и повтарят схемата на многоогнищната рогонска къща с еркерните надпускания, варосани и с малки зарешетени прозорчета, с отворени гървени чардаци (потони), или както ги наричат местните хора – „чулуми“.

Делчовската къща е двуетажна с приземен и жилищен етаж. Основното ядро е каменно, а второстепенните жилищни и обслужващи помещения са с лека гървена конструкция. Приземието (подникът) е предназначен за животните и за съхраняването на зимнината. В него са разположени оборът, кошарата, кокошарникът, избата (гунката за съхранение на картофите). Горната част е отредена за сеновала и за живеене – зиме в малката стаичка, прилепена до чардака, лете – на самия чардак. В по-късните варианти от началото на XX в. около намаления обем на чардака, в някои случаи оформен като изнесено извън фасадата гървено балконче, се обособяват няколко жилищни помещения. В края на чардака на страничната фасада еркерно е изнесена примитивна тоалетна (*мушурак*) с полегато поставен отходен гървен улей. Част от тях са „модернизирани“ чрез пуснатата отвесно от втория етаж тръба, вързана с канализацията.

Някои от къщите на по-заможни стопани са триетажни с два жилищни етажа, всеки с открит гървен чардак, като чардакът на втория етаж е обшит с гървени дъски, а на третия е ограден с гървени колове. Свързани са с външна гървена стълба.

Често къщите са изнесени на уличната линия или са разположени в малки дворчета поради оскъдността на терена. Характерна особеност е постигането на връзката с околната среда чрез взаимното преливане на отворените и затворените пространства и най-вече използването на природния елемент – скалата, в архитектурния обем на приземието. Избите представляват малки пещери, издълбани в мекия пясъчник.

Къщите обикновено са с опростен художествен детайл или без украса. Много характерно е изнасянето на каменните пещи извън жилищната среда.

Културно-историческият ансамбъл на Делчево включва 64 недвижими паметника на културата от местно и национално значение, като 31 са разположени в стария селски център в близост до църквата „Успение Богородично“. Старите хора разказват, че най-старите къщи в миналото са изглеждали като крепости с малки прозорчета, на които се слагали газничетата, и с максимално допрени една до друга стрехи.

Амфитеатралното разположение и гъстата плътност на застрояването са способствали за бързото изтегляне на жителите в планината в случай на опасност. Запазените до днес къщи в горната махала поразяват със своя автентичен чар и колорит. Куршумовата, Пероневата, Янчевата, Дробеновата, Мангаловите, Гуньовите и пр. са имената на старите къщи по фамилиите на техните собственици. Старите комини на къщите са направени от дялани камъни, покрити с каменна плоча, затисната с камък, наречен „гълъб“. Къщите от края на XIX и началото на XX в. са с надписи по градски маниер с годината на строежа и името на собственика.

За съжаление, 40% от целия жилищен фонд днес са с нарушен автентичен архитекту-

Куришумовата (вляво) и Янчевата къща

рен облик, особено строените след 1964 г., когато повечето от собствениците предпочитат да препокриват къщите си с керемиди вместо с характерните за района традиционни тикли (каменни плочи). По настояване на НИПК и общинските власти в последно време се наблюдава стремеж да бъде запазен самобитният възрожденски облик на селото.

Църквата „Успение Богородично“, намираща се в близост до стария селищен център, е строена през 1838 г. и представлява трикорабна каменна постройка с галерия от юг, с купол на централния кораб и камбанария, пристроени вероятно по време на изграждането на сградата на училището „Св. Св. Кирил и Методий“ през 1903 г. Художествена стойност в интериора имат рисуваният дървен иконостас с 10 сцени от Шестоднева, старите царски двери (кр. на XVI – XVII в.) и иконите (XIX в.). В църквата се извършва богослужение само на празници, когато идва свещеник от гр. Гоце Делчево.

Поради засиленото изграждане на къщи за гости на територията на селото Делчево няма да излезне от картата на България и има потенциал да се превърне в привлекателно място за селски и културен туризъм. След първите къщи за гости – Пенкова, Тан-

чева, Докузова, се появяват още много други, както и самият Етнографски комплекс Делчево.

Обновени са площадът, кметството и старото училище – днес Туристически информационен център. Селото разполага с над 120 места за настаняване в уникалните къщи за гости: Панайотовата, Соломонтовата, Мангаловата, Теграфиловата, Янчевата, Златиновата, Стоевата, Карамановата, Пенковата и пр. Предстоящо е откриването на още няколко хотела и механи. Новоткритият етнографски комплекс с шеговитото название „Шапковът кръчмъ“ е заел обновения площад пред кметството. На ежегодния фестивал, посветен на виното и любовта – Деня на Трифон Зарезан, се пресъздават Делчовска сватба, традиционно зарязване на лозята, провежда се конкурс за домашни вина. Ежегоден е и международният Фестивал на древните тайнства – Еньовден, провеждан между 22 и 25 юни.

Районът около селото е подходящ за екскурзии и планинарство, за обучения и алтернативен туризъм, за разходки с велосипеди, мотори и коне до римската „Момина кула“ и курорта „Попови ливади“. По горските и екопътеките са разположени заслони с чешми и огнища, живописни

Църквата
„Успение Богородично“

Делчовско всекидневие

Еньовден
в Делчево

Соломонтовата
къща

Делчовски пейзаж

На Попови ливади

водопади и пъстри поляни привличат с природните си красоти и с разнообразни видове билки и гъби.

Местността *Попови ливади* представлява седловина между Среден и Южен Пирин и служи за тяхна граница. Надморската височина е 1430 м. На север и юг от *Попови ливади* се издигат няколко красиви върха, на юг и югозапад – Муторог (1970 м) и Свещник (1975 м); на северозапад са върховете Баба (1879 м), Чала (1917 м) и Ореляк (2099 м) – първенецът на Среден Пирин.

„Попови ливади“ е планински климатичен курорт с регионално значение. Лековит е за белодробни заболявания заради жълтия бо-

ров пращец от средата на месеците май до средата на юни. През летния сезон от юни до август в околностите съществуват великолепни възможности за събиране на билки, гъби и горски плодове. През местността минава Европейският туристически маршрут Е-4, започващ от Испания и завършващ на Пелопонес – Гърция.

Днешното състояние на с. Делчево и околността показва, че на съвременния етап съществуват всички условия обезлюденото малко селце със затихващи функции да бъде превърнато в привлекателно място за селски, културно-познавателен и планински туризъм. ■